

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА
СОЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

Колективна монографія

Тернопіль 2025

УДК 364-78:37.013.42

Т 33

Автори:

Розділ 1. Галина ЛЕЩУК – 1.1; Наталія ОЛЕКСЮК, Ірина ГЕЛЕЦЬКА – 1.2; Галина ОЛІЙНИК – 1.3.

Розділ 2. Людмила ПЕТРИШИН, Вікторія СТЕПАНЕНКО – 2.1; Світлана КАЛАУР, Жанна КИСЛЮК – 2.2; Ольга СОРОКА, Андрій УШАКОВ – 2.3.

Рецензенти:

Ренате ВАЙНОЛА – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Лілія МЕЛЬНИК – доктор економічних наук, професор кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя;

Володимир КРАВЕЦЬ – доктор педагогічних наук, професор, в.о. ректора Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол № 8 від 25 березня 2025 р.)*

Тенденції розвитку соціальної роботи та соціальної освіти в умовах суспільних викликів: колективна монографія / Колектив авторів; за ред. О. Сороки, Г. Лещук. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2025. 215 с.

Т33

ISBN 978-617-8060-92-3

Колективна монографія присвячена аналізу сучасних викликів, що постають перед системою соціальної роботи та освіти в умовах глобальних і національних трансформацій. Автори досліджують вплив політичних та соціокультурних змін та криз на розвиток професійної підготовки фахівців соціальної сфери, розглядають інноваційні методи та підходи у наданні соціальних послуг, а також окреслюють перспективи інтеграції міжнародного досвіду у вітчизняну практику. Особливу увагу приділено викликам, спричиненим воєнними діями, міграційними процесами, цифровізацією та змінами у державній соціальній політиці.

Наукове видання розраховане на фахівців, науковців, студентів та всіх, хто цікавиться даною тематикою.

УДК 364-78:37.013.42

Зміст

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РОБОТА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ	4
1.1. Соціальна робота в часи криз та надзвичайних ситуацій.....	4
1.2.Зміст професійної діяльності фахівця із соціальної роботи щодо покращення якості життя вразливих груп населення у територіальній громаді	42
1.3.Профілактика міжособистісних конфліктів у підлітковому середовищі.....	81
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	117
2.1. Синергетичний підхід у підготовці соціальних працівників до інноваційної діяльності в умовах глобальних викликів	117
2.2. The basics of forming social maturity in medical college students	146
2.3. Tolerance as a component of effective professional communication of future social workers.....	179
АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	213

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасних умовах підготовка соціальних працівників, здатних розв'язувати складні задачі і проблеми у соціальній сфері з урахуванням комплексності та невизначеності умов, є вимогою, визначеною Стандартами вищої освіти^{160,161}, якими також у переліку компетентностей випускника та нормативному змісті підготовки, сформульованому в термінах результатів навчання, передбачена наявність інноваційної складової, зокрема:

- уміння приймати інноваційні рішення, мислити і застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей¹⁶⁰;
- здатність до впровадження методів і технологій інноваційного практикування та управління в системі соціальної роботи;
- здатність виявляти ініціативу та підприємливість задля вирішення соціальних проблем через упровадження соціальних інновацій¹⁶¹.

Зазначені вимоги до підготовки соціальних працівників підтверджують тезу: «суспільство, орієнтоване на майбутнє, потребує освіти, що формує такий тип мислення та пізнання, який надає можливість вирішувати проблеми у невизначеному майбутньому»¹⁶². Інноваційний розвиток як домінуючий

¹⁶⁰Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України від 24.04.2019 № 557. URL: <http://surl.li/faysw> (дата звернення: 20.09.2023).

¹⁶¹Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України від 24.04.2019 № 556. URL: <http://surl.li/fzpm1> (дата звернення: 20.09.2023)..

¹⁶². Синергетика і освіта: монографія / За ред. В. Г. Кременя. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. С.7.

спосіб соціального оновлення є однією з глобальних характеристик сьогодення¹⁶³. Фахівець в сучасних умовах повинен не просто ефективно реагувати на виклики і ризики, а свідомо породжувати їх і спрямовувати за необхідним напрямом. Розуміння природи викликів у відповідному контексті є базисом для пошуку нових методологічних засад їх осмислення і вирішення.

Розвиток нової антропосоціальної структури характеризується невизначеністю, відкритістю, хаотичністю, нелінійністю та здатністю до самоорганізації. Це вимагає формування в освітньому просторі креативного мислення, що пов'язане зі здатністю генерувати нові ідеї, трансформувати існуючі форми та знаходити нестандартні рішення в кризових умовах¹⁶⁴. Водночас необхідне гетерономне мислення, яке дозволяє уникнути спрощення складної реальності глобалізованого світу, зводячи її до абстрактних узагальнень і теоретичних моделей¹⁶⁵.

Крім того, в умовах воєнного стану, який зараз діє в Україні, згідно з законодавством, актуальним постає питання підготовки фахівців післявоєнного періоду в контексті соціальних змін, а також таких складових вищої освіти, як забезпечення рівності і доступності освіти, збереження інформаційно-культурного балансу¹⁶⁶. Все це актуалізує питання використання синергетичного підходу в процесі підготовки соціальних працівників до інноваційної діяльності, адже у зв'язку з глобалізаційними процесами, фахова підготовка соціальних працівників до інноваційної

163. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авт.: Г. П. Клімова, С. М. Іванов, Л. С. Шевченко та ін. ; за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків: Право, 2015. 452 с.

164Вовчата Н., Байрамова О., Чорна Г. Розвиток навичок креативного мислення у здобувачів вищої освіти. Український педагогічний журнал. 2022. № 1. С. 87–97. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-87-97> .

165Синергетика і освіта: монографія / За ред. В. Г. Кременя. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. С. 8.

166 Соболева С. М., Примиська С. О., Загоруйко Н. М. Модельовання та прогнозування стану вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI століття (український досвід). Академічні візії. 2023. №15. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7510810>

діяльності повинна бути спрямована на формування фахівців, здатних до професійного розвитку, що володіють високим рівнем кваліфікації, мобільністю, самостійністю та креативністю.

Сучасна освітня парадигма базується на принципах збереження та розвитку творчого потенціалу особистості, її здатності до самовизначення, активної життєдіяльності в умовах зміненого соціального середовища, а також готовності сприймати та вирішувати нові виклики. Важливу роль у цьому процесі розвиває інноваційний потенціал фахівця та його налаштованість на професійну діяльність, орієнтовану на нововведення. Особливого значення набуває усвідомлення якісно нових характеристик сучасної освіти, аналіз її тенденцій, відповідей та механізмів розвитку¹⁶⁷.

Глобалізацію вищої освіти характеризують такі тенденції:

- уніфікація знань;
- швидкий розвиток світового ринку освітніх послуг;
- зростання різноманітних міжнародних форм організації науково-освітньої діяльності та попиту на якісну освіту (міжнародні проекти у сфері вищої освіти, міжнародні навчальні заклади, отримання дипломів закладів вищої освіти різних країн);
- інтернаціоналізація фінансових ресурсів вищої освіти, (диверсифікація фінансових джерел, у тому числі у вигляді грантів);
- запровадження інновацій^{168,169}.

У контексті сучасних глобалізаційних процесів, які призводять до формування нової парадигми суспільного розвитку, принципово змінюється

¹⁶⁷ Козак Л. В. Педагогічна інноватика у розвитку нових напрямів освіти. Освітологічний дискурс. 2014, № 2 (6). С. 74–85.

¹⁶⁸ Бєбко С. В. Основні тенденції глобалізації вищої освіти: матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер. «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» (м. Київ, 10 лист. 2020 р.): тези доповідей. Київ : КНУТД, 2020. С. 52–53.

¹⁶⁹ Полякова Ю. В. Виклики глобалізації освітнього простору для вищої освіти. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 18. С. 29–32.

характер та специфіка діяльності фахівців соціальної роботи¹⁷⁰. Сучасна підготовка соціальних працівників вимагає одночасного врахування як світових тенденцій розвитку освіти, які взаємопов'язані з процесами глобалізації, інтеграції в єдиний освітній простір, так і стрімкого розвитку технологій та інновацій в освіті та соціальній роботі. Починаючи з 2010 р. і по теперішній час в Україні реалізується інноваційна модель підготовки соціальних працівників, для якої характерні такі тенденції:

- взаємозв'язок теоретичних знань і практичного досвіду у вирішенні актуальних проблем соціальної роботи;
- розширення напрямів соціальної роботи, збільшення кількості професійних функцій і категорій клієнтів;
- удосконалення процесу стандартизації та посилення вимог до якості надання соціальних послуг;
- впровадження інноваційних підходів у сферу соціальних послуг.

Основу системи підготовки соціальних працівників становлять такі ключові характеристики:

- використання ресурсного потенціалу середовища;
- розвиток соціального лідерства та формування інноваційного мислення майбутніх фахівців;
- підвищення якості надання соціальних послуг;
- ефективне управління соціальними послугами;
- налагодження партнерської взаємодії між учасниками соціальної роботи та освітнього процесу;
- впровадження інноваційних підходів у сферу вищої освіти;
- активізація волонтерського руху та корпоративного волонтерства;
- залучення місцевих громад і використання місцевого «соціального капіталу» для спільного вирішення соціальних проблем.

¹⁷⁰ Корнят В. С., Співак У. Я. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери до здійснення соціально-психологічної реабілітації. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 38. С. 157. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.30>

Результат підготовки спрямований на:

- створення інноваційного середовища;
- інноваційні методики соціальної роботи;
- супервізорство;
- інтерактивні практики викладання соціальної роботи;
- партнерство між державними соціальними установами, закладами

освіти, благодійними організаціями та волонтерським рухом¹⁷¹.

Слід також зазначити, що інноваційна спрямованість професійної діяльності в галузі соціальної роботи має подвійний характер, оскільки зміни у сфері надання соціальних послуг спричиняють організаційні зміни підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти¹⁷². Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників потребує від них відповідності об'єктивним вимогам ринку праці, зокрема їх мобільності з широким колом професійних та надсучасних компетенцій. Сучасні практики соціальної роботи свідчать про те, що необхідно впроваджувати інноваційні технології, спрямовані на підвищення активності людей, пошук додаткових ресурсів, поліпшення міжвідомчої взаємодії та розвиток громадських ініціатив¹⁷³.

Соціальна освіта, будучи орієнтованою на конкретний національно-культурний контекст, в сучасних умовах набуває ознак універсальності, оскільки в міжнародній теорії і практиці соціальну роботу розглядають як професію, яка виконує в різних соціумах схожі завдання, розвивається в тих

171 Савельчук Б. І. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2016. Вип. 1. С. 120-125.

172 Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників в інноваційному освітньому середовищі університету : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. С. 35.

173 Співак Я., Співак Л., Кузнецов О., Беседіна Є., Дудник К. Сучасні проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2020. № 34 (2) . С. 105. DOI: 10.28925/2311-2409.2020.34.13

самих напрямках, використовує однакові методи втручання та спрямована на пошук шляхів вирішення споріднених проблем¹⁷⁴.

Серед цілей, визначених у Глобальних стандартах освіти та підготовки в галузі соціальної роботи, є забезпечення: узгодженості в наданні освіти з соціальної роботи, цінуючи різноманітність, справедливість та інклюзивність; відповідності освіти із соціальної роботи цінностям та політиці професії, сформульованим IFSW (International Federation of Social Workers – Міжнародна федерація соціальної роботи (МФСП)) та IASSW (International Association of Schools of Social Work – Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи (МАШСР)).

Сучасна соціальна робота характеризується тим, що багато нових подій та інновацій, особливо тих, що стосуються сталого розвитку, потребують поєднання глобального та локального рівнів. Здобувачі вищої освіти в аспекті їх професійної ідентичності розглядаються як представники глобальної професії¹⁷⁵.

Ключові цілі IASSW (станом на 2020 р.) полягають у:

- представленні і просуванні освіти з соціальної роботи по всьому світу у партнерстві з національними, регіональними та міжнародними асоціаціями;
- створенні і підтримці зацікавленої спільноти викладачів і програм соціальної роботи;
- підтримці і сприянні участі у взаємному обміні ресурсами досліджень та навчальних програм;
- просуванні освітніх стратегій і політики для більш справедливого та рівноправного світу¹⁷⁶

174 Поліщук В.А. Фундаменталізація професійної підготовки соціальних працівників у контексті глобалізаційних процесів. Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. 2018. Vol 8. P. 182–196. DOI: 10.31470/2415-3729-2018-8-182-196

175 IASSW, IFSW. Global Standards for Social Work Education And Training. 2020. URL: <https://www.ifsw.org/global-standards-for-social-work-education-and-training/>

176 Семігіна Т. Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. С. 41.

Ключовими цілями IFSW (станом на 2020 р.) є: сприяння соціальній справедливості, правам людини та інклюзивному соціальному розвитку шляхом підтримки соціальної роботи, найкращих моделей практики та сприяння міжнародному співробітництву¹⁷⁷.

Кадрове забезпечення у соціальній сфері, зокрема це стосується соціальної політики, системи соціальної допомоги й обслуговування, є одним із визначальних чинників діяльності нашої держави. Заклади соціальної сфери потребують збільшення кількості фахівців різного профілю і рівнів сучасного типу, здатних ураховувати й опиратись на економічні і соціальні реформи, ефективно діяти в умовах невизначеності, вміло вивчати і застосовувати перевірений життям вітчизняний і зарубіжний досвід соціальної роботи, враховувати динаміку і наслідки процесів глобалізації¹⁷⁸.

Інтенсивна глобалізація, інформатизація, стирання соціальних кордонів між країнами призвели до розробки концепцій щодо оновлення структури соціальної освіти, моделей, технологій підготовки соціальних працівників, де одним із варіантів є білінгвальна професійна підготовка, що передбачає викладання фахових дисциплін частково або повністю іноземною мовою. В умовах глобалізації, полікультуризації, трудової міграції, необхідності обміну професійним досвідом реалізація професійної підготовки на білінгвальній основі розширює можливості майбутнього фахівця щодо адаптації у професійних, соціальних, інформаційних і наукових реаліях сьогодення¹⁷⁹.

Досвід зарубіжних країн, де професійна підготовка здійснюється на засадах унітарного або бінарного підходів, які поширені в європейському

¹⁷⁷Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. С. 43.

¹⁷⁸Шульгіна Л. І. Підготовка соціального працівника до створення доступного середовища: освітні реалії та перспективи в умовах ЗВО України. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 69. Т. 3. С. 187–191. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.38>

¹⁷⁹Коляденко С., Ситняківська С., Сейко Н. Білінгвальна професійна підготовки соціальних працівників в умовах глобалізації. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7. № 1. P. 76-83. DOI: 10.25128/2520-6230.20.1.6.

освітньому просторі, становить продуктивне підґрунтя для професійної підготовки фахівців соціальної сфери в Україні. Унітарна (єдина) система вищої освіти забезпечується переважно університетами або відповідними до них закладами. Частка інших закладів вищої освіти в ній незначна. Бінарна (подвійна) система вищої освіти має університетський та неуніверситетський сектори¹⁸⁰.

В умовах мінливості сьогодення, заклади вищої освіти, що займаються підготовкою соціальних працівників, повинні орієнтуватися на розвиток у своїх випускників таких якостей, як професійна компетентність, мобільність та конкурентоспроможність на ринку праці. Збереження конкурентоспроможності і мобільності фахівця, його швидка адаптація до нових вимог професії забезпечуються через фундаменталізацію соціальної освіти, яка базується на засадах творчої універсалізації загальнометодологічних знань, вмінь та унормованих навичок і полягає в здатності фахівця самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, критичних стресових ситуаціях, наявності соціальних проблем і викликів. Розуміння традицій та тенденцій фундаменталізації освіти, а також особливостей цього процесу на сучасному етапі розвитку суспільства, сприяє вдосконаленню системи професійної підготовки соціальних працівників з урахуванням нових вимог часу, при цьому зберігаючи і використовувати накопичений вітчизняний та зарубіжний позитивний досвід соціальної освіти¹⁸¹.

Матриця глобальної компетентності включає: знання та розуміння історичних подій, міжкультурну обізнаність, навички аналітичного та

¹⁸⁰ Поліщук В. А. Професійна підготовка соціальних працівників у освітніх системах скандинавських країн. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота. 2014. Вип. 34. С. 144–146.

¹⁸¹ Поліщук В.А. Фундаменталізація професійної підготовки соціальних працівників у контексті глобалізаційних процесів. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. 2018. Vol 8. P. 182–196. DOI: 10.31470/2415-3729-2018-8-182-196

критичного мислення, оцінку подібності та відмінностей, глобальну відповідальність.

У сучасному глобалізованому світі національні уряди забезпечують перехід від кваліфікаційної моделі до повноцінних компетентнісних моделей з упровадженням «паспортів набутих компетентностей», які супроводжують людей упродовж їхньої професійної кар'єри¹⁸².

Універсальна освіта і здатність напружуватись, рухатись, мобілізуватись і вчитись все життя є показниками глобальної мобільності фахівця¹⁸³.

Конкурентоспроможність фахівця на ринку праці у глобалізованому вимірі визначає його здатність застосовувати отримані знання на практиці, постійно їх оновлювати. Виходячи з цього, основне завдання глобалізованої освіти полягає в наданні необхідного теоретичного рівня і спрямуванні майбутнього фахівця на шлях самостійного отримання знань. Також фахівець повинен бути здатним творчо мислити і діяти в умовах сучасних ризиків і викликів, нестандартних ситуацій володіти інноваційними методиками і технологіями професійної діяльності, інформаційно-комунікаційними технологіями¹⁸⁴.

Варто зазначити, що Кабінетом Міністрів України було гармонізовано перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, із Міжнародною стандартною класифікацією освіти (ISCED-F 2013). Це означає, що кожна спеціальність була прив'язана до однієї

182 Семигіна Т. В., Пожидаєва О. В. Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук: кол. монографія. Вид. 1. Р. 5. Вінниця: European Scientific Platform, 2020. С. 47–63. DOI: <https://doi.org/10.36074/rodmrfssn.ed-1.05>

183 Білоус О. Г. Соціальна глобалістика: економіко-правові імперативи. Соціологія права. 2011. № 1. URL: <http://surl.li/meqsn>

184 Чупрінова Н. Трансформація вищої освіти України в умовах глобалізації: виклики та перспективи. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2019. Вип. 26. С. 87–94. DOI: <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.26.11>

або кількох конкретних галузей цієї класифікації для коректної ідентифікації профілю освітніх програм підготовки майбутніх фахівців¹⁸⁵.

Так, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 (у редакції від 21.12.2022) «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти до галузі знань 23 Соціальна робота», відносять спеціальності 231 Соціальна робота і 232 Соціальне забезпечення.

Спеціальності 231 Соціальна робота за МСКО відповідають: 0921 Care of the elderly and of disabled adults; 0922 Child care and youth services; 0923 Social work and counselling. Спеціальності 232 Соціальне забезпечення – 0413 Management and administration і 0923 Social work and counselling¹⁸⁶.

Встановлення такої відповідності має на меті забезпечити:

міжнародну кодифікацію освітніх програм для зіставлення та визнання освітніх кваліфікацій, отриманих в Україні, а також відображення цієї інформації в додатку до документа про освіту;

сприяння міжнародній академічній мобільності здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів вищої освіти, а також визнання результатів цієї мобільності;

покращення умов для залучення іноземних здобувачів вищої освіти, сприяючи визнанню на світовому рівні кваліфікацій, здобутих в Україні;

можливість для міжнародних порівнянь та статистичного аналізу освітніх систем.

Модернізація системи вищої освіти в Україні продовжується. Так, МОН України для громадського обговорення підготовлено проєкт Постанови

¹⁸⁵ International Standard Classification of Education. Fields of education and training 2013 (ISCED-F 2013) – Detailed field descriptions. Canada: UNESCO Institute for Statistics, 2015. DOI: <http://dx.doi.org/10.15220/978-92-9189-179-5-en>

¹⁸⁶ Міністерство освіти і науки України. Урядом гармонізовано перелік галузей знань і спеціальностей вищої освіти з Міжнародною стандартною класифікацією освіти. 2021. URL: <http://surl.li/moflu>

Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», який суттєво відрізняється від чинного переліку. За інформацією МОН України відповідний проєкт є черговим кроком до переходу на єдині статистичні стандарти та системи класифікації для гармонізації і забезпечення порівнянності державної статистики із такими міжнародними стандартами та рекомендаціями, як міжнародні стандартні системи класифікації ООН, і на відміну від попередніх редакцій переліку пропонує визначити та затвердити рівень освіти, на якому можуть відкриватися освітні програми за конкретною спеціальністю. У проєкті переліку запропоновано галузь знань I Охорона здоров'я та соціальне забезпечення, спеціальність I7 Соціальна робота та консультування і відповідність за МСКО: 0921 Care of the elderly and of disabled adults; 0922 Child care and youth services; 0923 Social work and counselling¹⁸⁷.

Глобалізація як багатовимірне і комплексне явище змінює:

- а) спосіб існування, мислення, свідомість соціального працівника як члена суспільства, характер його праці і ставлення до неї;
- б) суспільство, яке під впливом глобальних процесів трансформується і змінює вектор розвитку;
- в) соціальний діалог як форму відносин між урядами, роботодавцями та працівниками.

Удосконалення соціально-трудова відносин неможливе без трансформації соціального діалогу. Проблема зайнятості світовим співтовариством розглядається, перш за все, як проблема соціальної стабільності. Збалансування інтересів суб'єктів, які формують систему відносин на світовому ринку праці, може забезпечити досягнення повної і продуктивної зайнятості.

¹⁸⁷ Міністерство освіти і науки України. Проєкт нового переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. 2023. URL: <http://surl.li/kdevh>

На глобальному рівні освіту і навчання, охорону і безпеку праці, особистісний і професійний розвиток, соціальну взаємодію і благодійництво, організацію та оплату праці, гідну працю і продуктивну зайнятість, баланс роботи і життя, соціальну допомогу і забезпечення, інновації і креативність, відповідальність і професійну культуру забезпечують такі принципи:

1. Безперервність – постійне здійснення соціального діалогу в усіх його формах (консультації, моніторинг, аналіз, вироблення пропозицій, обговорення, прийняття спільних рішень).

2. Відповідальність – взяті зобов'язання потребують їх виконання.

3. Відкритість – чіткість, зрозумілість, однозначність усіх правил; відкрита демонстрація власної позиції і надання інформації про результати діяльності кожним учасником.

4. Автономія – незалежність, свобода учасників від будь-якого незаконного примусу, визнання прав та інтересів кожного партнера іншою стороною діалогу.

5. Верховенство цінності права людини на якісне і здорове життя – рішення, які можуть нашкодити життю людини прямо чи опосередковано, не можуть бути прийнятими.

6. Соціальна безпека і розвиток – права будь-якого не можуть бути звужені; прагнення мають бути гармонізовані; дії – сприяти консолідації¹⁸⁸.

Отже, глобальна освіта постає як один із напрямів розвитку сучасної теорії і практики, який базується на необхідності підготовки людини до життя з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя і вимагає критичного осмислення досягнутого та зосередження зусиль і ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, що стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість¹⁸⁹.

188 Поплавська О. М. Соціальний діалог в Україні: стан, ефективність, перспективи розвитку в цифровій економіці. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 26. Ч. 2. С. 44–49.

189 Войналович О. О. Глобалізація і розвиток сучасної освіти в Україні. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: зб. наук. пр. звітно-наук.

Україна знаходиться в умовах повномасштабної війни. У цих умовах необхідно впроваджувати адаптивну модель вищої освіти, яка зможе враховувати впливи, спричинені воєнним станом. Наслідки воєнних дій, зокрема обмеження фінансування закладів освіти та дослідницької діяльності, погіршення психологічного стану педагогів і освітян, а також потреба в розбудові інститутів підтримки ментального здоров'я, вимагають особливої уваги та гнучкості в освітній політиці. Заклади вищої освіти мають підготувати фахівців післявоєнного періоду, що зможуть відповідати викликам часу. Тобто підготовка повинна будуватися на прогностичній моделі розвитку майбутнього. Ефективність навчальної діяльності сьогодення базується на методологічних засадах, що потребують оновлення та перегляду. Одним із ключових елементів є розробка імідж-стратегії для вищих навчальних закладів України, яка дозволить їм займати стійку позицію на міжнародному освітньому ринку. Крім того, збільшення потоку освітніх мігрантів у повоєнний період та грантове фінансування створять належну економічну базу для впровадження інновацій¹⁹⁰. Такі тенденції підготовки соціальних працівників до інноваційної діяльності в умовах глобальних викликів, комплексності та невизначеності умов, обумовлюють потребу синергетичного підходу.

Синергетична парадигма ґрунтується на цілісному сприйнятті людини та світу, усвідомленні необхідності гармонізації особистих інтересів із суспільними цінностями. З погляду синергетичного підходу освіта є процесом самоорганізації особистості як цілісної, впорядкованої системи, що зберігає свою ідентичність у взаємодії з навколишнім середовищем. Відмінною рисою цього підходу є сприйняття протиріч не як недоліку, а як внутрішнього ресурсу для змін і розвитку. Основним напрямом становлення синергетичної

конфер. викладачів університету за 2013 рік (4-6 лют. 2014 р.) / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 184–186.

190 Соболева С. М., Примиська С. О., Загоруйко Н. М. Моделювання та прогнозування стану вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI століття (український досвід). Академічні візії. 2023. №15. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7510810>

концепції вищої освіти є модернізація пріоритетів, цінностей, відносин і взаємовідносин в системі освіти, що залежить від готовності закладу вищої освіти і майбутнього фахівця до інноваційної діяльності¹⁹¹. В контексті синергетичного підходу підготовка фахівців до інноваційної діяльності розглядається як складна, нелінійна відкрита система, що самоорганізується, а готовність до інноваційної діяльності – як важлива умова її ефективного функціонування.

Методологічними принципами синергетичного підходу є:

– принцип самоорганізації (розвиток системи відбувається за напрямом, визначеним її структурою в процесі обміну інформацією, що здійснюється у кожній точці такої системи, а не тільки на її межах);

– принцип самоструктурування (визначення архітекtonіки і композиції системи у кожний конкретний період її існування виключно внутрішніми властивостями самої системи);

– принцип резонансності управління (ефективність топологічно правильно організованого впливу);

– принцип багатоваріативності шляхів еволюції системи (зумовлений нелінійністю причинних ланцюгів)¹⁹².

Оскільки інноваційні процеси та інноваційна діяльність є поліаспектними, то методологічний потенціал синергетики використовується для їх комплексного дослідження, аналізу та опису¹⁹³. Аналіз освітнього процесу крізь призму ключових концепцій синергетики (цілісність, відкритість, нелінійність розвитку, атрактори, хаос) дозволяє виокремити

¹⁹¹ Коломієць С. В. Професіоналізм викладача вищого навчального закладу як фактор вдосконалення навчально-виховного процесу. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2009. Вип. 165. С. 14–18.

¹⁹² Формування готовності майбутніх вчителів до інноваційної діяльності: кол. монографія / Авт. кол. О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, К. В. Котун. Київ, 2016. С. 9.

¹⁹³ Коновальчук І. І. Проблемні локуси синергетичного аналізу інноваційних освітніх процесів. Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред.. І. М. Шоробура. Хмельницький: ХГПА, 2013. Вип. 14. С. 246–251.

основні положення, що починають підготовку майбутніх соціальних працівників:

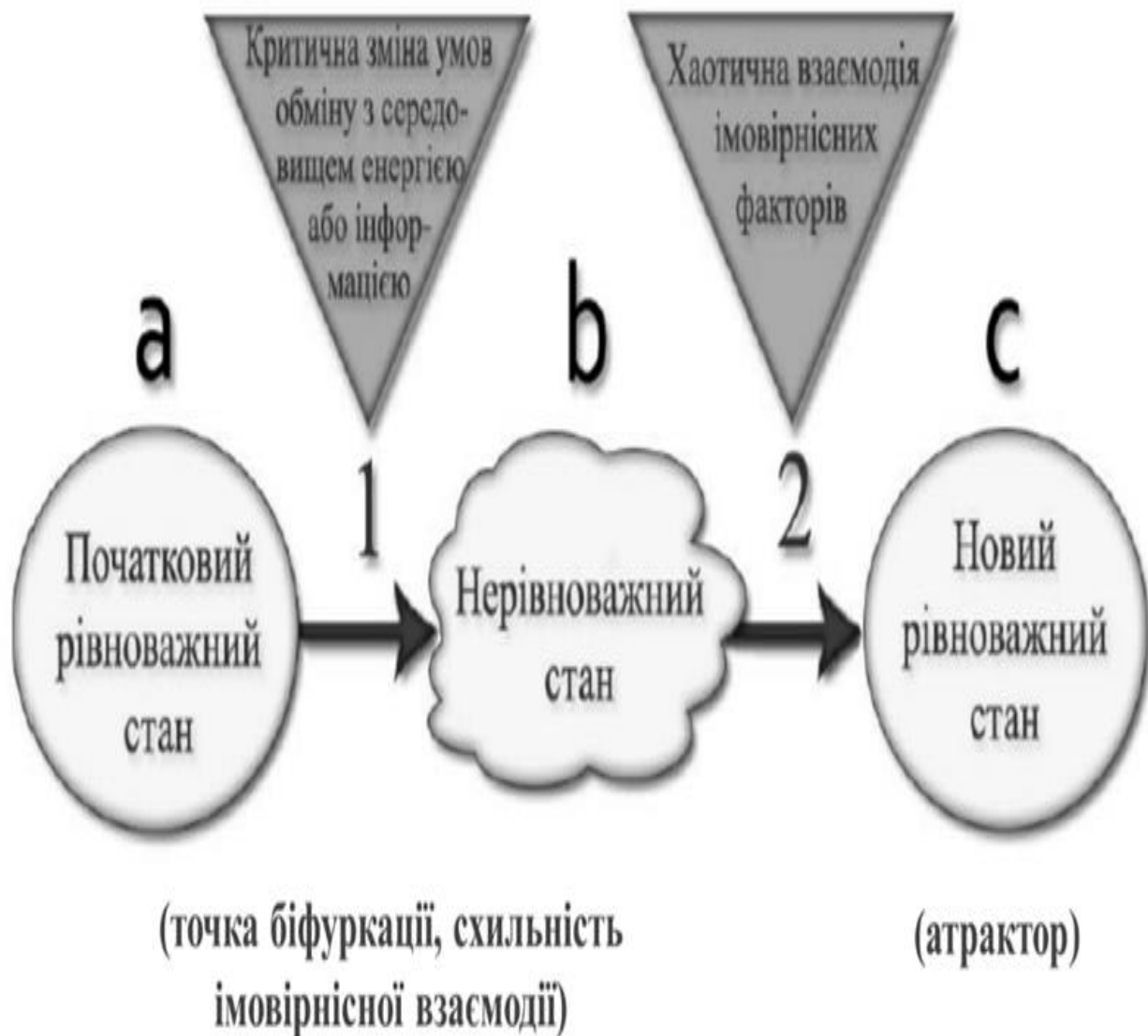
- відкритість здобувачів вищої освіти до навколишнього світу на поведінковому, афективно-перцептивному, мисленнєвому, духовно-світоглядному та особистісному рівнях;
- цілісний, інтегративний характер освітнього процесу;
- квантовий розвиток студентів, що відбувається на етапі засвоєння впорядкованих і хаотичних етапів засвоєння знань;
- міжпредметна, системна репрезентація навчального матеріалу¹⁹⁴.

Для забезпечення самоорганізації освітніх систем та їх цілеспрямованого розвитку необхідні такі умови:

- відкритість системи та постійний обмін інформацією із соціальним середовищем;
- узгоджена взаємодія учасників освітнього процесу;
- перехід від нестійкого до стабільного стану;
- нелінійність і багатоваріантність розвитку, що обґрунтовує доцільність використання синергетичного підходу в підготовці соціальних працівників.

На рис. 1. представлена загальна модель самоорганізації (автор – М. Коляда). Модель побудована на основі аналізу загальних положень синергетики. У ній виділено найбільш істотні моменти, облік яких необхідний для систематичного опису соціальних процесів, що самоорганізуються. Це уявлення про неурівноваженість, відкритість, нелінійність як основні особливості систем і процесів, що самоорганізуються, а також поняття точок біфуркації, випадковості, атракторів, хаосу і порядку, які використовуються для їх опису.

¹⁹⁴ Рідкодубська А.А. Синергетичний підхід у підготовці до професійної мобільності майбутніх фахівців. Фізико-математична освіта. 2017. Вип. 1(11). С. 94.

Умовні позначення:

a, b, c – стадії процесу самоорганізації;

1, 2 – типи причин, що обумовлюють перехід системи з одного стану в інший.

Рис. 1. Загальна модель самоорганізації¹⁹⁵

¹⁹⁵ Коляда М. Г. Використання теорії катастроф для визначення оптимальної кількості компетентностей майбутнього фахівця сфери інформаційної безпеки. Науковий вісник Донбасу. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_1_5

Різку зміну властивостей системи при малій зміні величини параметра порядку називають бифуркацією (від лат. *bifurcus* – роздвоєний). Усяка бифуркація супроводжується стрибком системи з одного стаціонарного стану в інший. Ряд послідовних бифуркацій викликає в системі втрату порядку і появи хаосу¹⁹⁶.

У точці бифуркації система стає надзвичайно чутливою до як внутрішніх, так і зовнішніх імпульсів. Навіть незначний вплив може спрямувати її на один із можливих шляхів розвитку, що визначаються як сценарії або варіанти. Нелінійність розвитку в цій критичній точці породжує широкий спектр можливих сценаріїв, серед яких можна виокремити основні напрями подальшої еволюції системи. На рис. 2 схематично показано два можливі сценарії розвитку, яких на практиці може бути більше. На систему впливає не тільки минуле і фактичний стан системи в конкретний час, але й майбутнє. Вплив майбутнього людина може використовувати відповідно до впливу атрактора¹⁹⁷.

196 Коляда М. Г. Використання теорії катастроф для визначення оптимальної кількості компетентностей майбутнього фахівця сфери інформаційної безпеки. Науковий вісник Донбасу. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_1_5

197 Філіпов С. Сценарне управління майбутнім як метод конструювання ментального простору в міжнародних відносинах. Геополітика України: історія і сучасність. 2022. № 2 (29). С. 132–133.

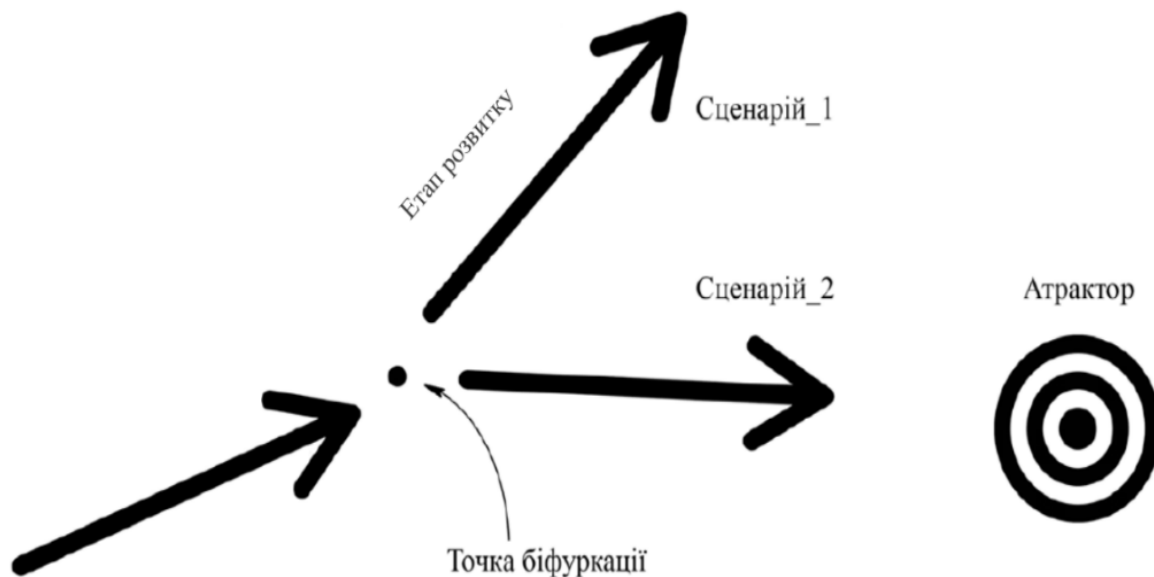

Рис. 2. Схема проходження точки біфуркації¹⁹⁸.

Синергетичний підхід у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників передбачає спрямованість освітнього процесу на формування у здобувачів вищої освіти системи особистісних і професійних цінностей, а також розвиток їхньої професійної мобільності. Його ключова перевага полягає в тому, що він розглядає майбутнього фахівця як відкриту систему, здатну до адаптації, саморозвитку та підтримання відносної рівноваги в умовах постійних соціальних змін. Як наслідок, дослідження підготовки майбутнього фахівця у сфері соціальної роботи в закладах вищої освіти на засадах синергетичного підходу нерозривно пов'язане з актуалізацією його професійно-особистісного становлення. Це передбачає стимулювання здобувачів освіти до вибору оптимального шляху розвитку, заснованого на принципах самоорганізації та самостійності. Формування майбутнього соціального працівника як професіонала і як унікальної особистості

¹⁹⁸ Філіпов С. Сценарне управління майбутнім як метод конструювання ментального простору в міжнародних відносинах. Геополітика України: історія і сучасність. 2022. № 2 (29). С. 130–139. С. 132.

відбувається, насамперед, шляхом активного залучення його внутрішніх ресурсів та свідомого самовдосконалення¹⁹⁹.

Синергетичний підхід відкриває широкі можливості для його застосування як нового міждисциплінарного синтезу знань у сфері інновацій. Він сприяє комплексному розумінню універсальних принципів, що лежать в основі розвитку інноваційних процесів, тим самим виходячи за рамки традиційних вузькоспеціалізованих підходів²⁰⁰.

Завдяки інтеграції знань із різних сфер, цей підхід сприяє кращому розумінню складних процесів і явищ, що виникають у динамічно змінюваному середовищі. При цьому основні можливості синергетичного підходу в інноватиці включають:

самоорганізацію та адаптивність, адже синергетичний підхід дозволяє системам самостійно адаптуватися до нових умов через впровадження інноваційних ідей і методів;

нелінійний розвиток, бо інноватика часто пов'язана з раптовими стрибками та змінами, і синергетика дозволяє передбачати та управляти цими змінами;

взаємодія різних сфер, адже інтеграція знань з різних наукових галузей створює основу для міждисциплінарних рішень, що є важливим елементом інноваційного процесу;

гнучкість та креативність, саме синергетичний підхід сприяє креативному мисленню і допомагає знаходити нові рішення через взаємодію елементів системи.

199 Рідкодубська А.А. Синергетичний підхід у підготовці до професійної мобільності майбутніх фахівців. Фізико-математична освіта. 2017. Вип. 1(11). С. 95.

200 Коновальчук І. І. Проблемні локуси синергетичного аналізу інноваційних освітніх процесів. Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред.. І. М. Шоробура. Хмельницький: ХГПА, 2013. Вип. 14. С. 246–251.

Саме тому синергетичний підхід відкриває широкі можливості для досліджень та розробок, а також для впровадження інновацій у різних сферах, таких як технології, управління та соціальні науки.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до інноваційної діяльності в контексті синергетичного підходу повинна відповідати таким вимогам:

відкритість (процес підготовки має бути відкритою системою, складатися з підсистем, між якими відбувається обмін інформацією);

збагачення синергетичними методами навчання (самоосвіта, стимулююче навчання, нелінійний діалог учасників освітнього процесу, навчання як адаптивна модифікація);

способи мислення та інноваційна діяльність (розвиток самостійного, критичного, творчого мислення, умінь і навичок контролю, прогнозування, своєчасного прийняття обґрунтованих рішень, сприяння соціальній самореалізації особистості).

Шляхи реалізації синергетичного підходу у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників до інноваційної діяльності:

– створення в закладі вищої освіти єдиного міждисциплінарного простору;

– інноваційний тип відносин між усіма учасниками освітнього процесу (рівність, співробітництво, співтворчість, взаємна допомога);

– використання синергетичних методів навчання;

– внесення змін у програми фундаментальних та фахових дисциплін з використанням основних понять синергетики.

Головним завданням професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до інноваційної діяльності з позиції синергетичного підходу є знаходження, підтримка і розвиток їх професійного потенціалу; закладення

механізмів самовизначення, самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання²⁰¹.

Інноваційна діяльність передбачає позитивні трансформаційні процеси в освітній системі та спрямована на розвиток соціального працівника як творчої особистості. Вона стимулює перехід від репродуктивного виконання завдань до самостійного пошуку професійних рішень і сприяє становленню соціального працівника як розробника та автора інноваційних методів, методик і технологій. У процесі підготовки майбутніх соціальних працівників інноваційне навчання має на меті:

створення умов для зайняття активної ініціативної позиції;

цілеспрямоване формування знань, умінь та компетентностей через зміну змісту, методів, форм і технологій навчання;

розвиток свідомого аналізу професійної діяльності, з акцентом на мотиви та диспозиції;

забезпечення відкритості до нових можливостей у професійному середовищі;

сприяння творчо-перетворювальному ставленню до навколишнього світу;

стимулювання прагнення до самореалізації та втілення власних намірів у професійній діяльності.

– суб'єктивацію культурних зразків в особистісно-змістові²⁰².

Зазначимо, що «ідеї синергетики щодо процесу підготовки соціальних працівників до креативної діяльності варто розглядати як зміни у навчально-виховному процесі, що відбуватимуться зі студентами в самокерованості

201 Цюняк О.П. Синергетичний підхід як методологічна основа дослідження системи професійної підготовки майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 20. Т. 3. С. 123–126. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-26>

202 Петрова Н. Н. Реалізація синергетичного підходу в контексті інновацій в освіті. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2014. № 1. С. 3–8.

креативного розвитку особистості. З огляду на це, визначальними будуть такі принципи синергетичного аспекту у формуванні креативності майбутніх соціальних працівників:

- самоорганізація та самоактуалізація, що є основними умовами розвитку та формування креативної особистості;

- творча інноваційність навчально-виховної інформації, що забезпечить інтелектуально-творчий розвиток особистості майбутнього фахівця соціальної сфери, а також становитиме основу продукування ідей, на яких формуватиметься креативність майбутніх соціальних працівників/педагогів» 203.

Зауважимо, що синергетичний підхід передбачає нові можливості стратегій та стилі мислення, зокрема креативного, що сприяють виникненню нетрадиційних підходів до вирішення актуальних проблем соціальної роботи. У процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до інноваційної діяльності в умовах інтеграції різних наук, а також з урахуванням специфіки професійної діяльності, генеруються такі види синергії:

- горизонтальну і вертикальну синергію: горизонтальна синергія забезпечує інтеграцію через додаткові освітні програми, а вертикальна – через рівні кваліфікацій, створюючи інтеграційний освітній простір на основі зовнішньої інформації;

- стратегічну синергію: передбачає прогнозування потреб інноваційних змін та оперативне оновлення змісту варіативних частин освітніх програм, структури компетенцій, а також розробку стратегії особистісно-професійного розвитку;

203 Петришин Л.Й. Синергетичний підхід як необхідний складник процесу підготовки фахівців соціальної сфери до креативної діяльності. Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип.21 (2-2016). Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 159.

мотиваційну синергію: орієнтована на аксіологізацію цілей і результатів інтелектуальної діяльності, формування інтелектуальної культури, залучення до процесів інноваційного розвитку, що мотивує саморозвиток та прагнення до творчої самореалізації;

функційну синергію: включає залучення студентів до творчої діяльності на всіх етапах підготовки та активне формування професійних умінь через практичну діяльність;

операційно-розвивальну синергію: передбачає трансформацію компетенцій учасників освітнього процесу, коли вміння одних осіб сприяють розвитку професійної діяльності та саморозвитку інших;

командну синергію: полягає в об'єднанні здібностей різних індивідів для спільного вирішення завдань, що дозволяє кожному учаснику спостерігати за процесом творчості інших та стимулювати свою інтелектуальну активність;

когнітивно-творчу синергію: диверсифікація методів навчання та можливість наукового пошуку дозволяють максимально реалізувати інтелектуально-творчі здібності;

рефлексивну синергію: створює можливості для розвитку рефлексивних механізмів через потенційні можливості навчально-практичної діяльності та множинність комунікацій між суб'єктами процесу. Ці види синергії сприяють формуванню професійно готових соціальних працівників, здатних до творчого підходу в роботі та інноваційних змін у соціальній сфері.

Результатом дії синергій є виникнення синергетичного ефекту, що обумовлює нову якість професійної підготовки фахівців у галузі соціальної роботи²⁰⁴.

Синергетичний ефект в свою чергу є результатом взаємодії компонентів системи освіти, при якому загальний вплив перевищує просту суму індивідуальних результатів цих компонентів. Іншими словами,

²⁰⁴ Петрова Н. Н. Реалізація синергетичного підходу в контексті інновацій в освіті. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2014. № 1. С. 3–8.

синергетичний ефект виникає тоді, коли співпраця або взаємодія окремих елементів призводить до значно більших досягнень, ніж кожен із них міг би досягти самотійно. Це явище є ключовим для розуміння процесів у складних системах, таких як педагогічні, соціальні, біологічні, економічні системи, де взаємодія частин підвищує загальну ефективність або продуктивність системи.

Синергетичний підхід сприяє формуванню синергетичного мислення, яке забезпечує самоорганізацію, самотійну пізнавальну активність, ставлення до життя, дієву життєву позицію²⁰⁵. Звернемо увагу, що окрім того синергетичне мислення, яке полягає в здатності комплексно аналізувати складні системи, передбачати їхній розвиток, бачити взаємодії між різними елементами системи і їх вплив на загальний результат, - є мисленням орієнтованим на пошук гармонії та рівноваги в процесах, що динамічно розвиваються, і допомагає знаходити нові креативні рішення в умовах невизначеності та складності, що є особливо важливим у сферах інновацій, управління та освіти.

На сьогоднішній день потреба формування інноваційного типу людського сприйняття є нагальною. Його основною характеристикою є глобальний універсалізм, новий тип креативного мислення, нова свідомість, нове розуміння власного місця в історії, суспільстві та світі.

Синергетичний підхід є полірівневим і передбачає звернення до особистості як до суб'єкта на:

– мікрорівні – фокусується на саморозвитку особистості, акцентуючи увагу на її унікальному індивідуальному образі, розвиненій духовності, творчості та позитивній Я-концепції. Цей рівень включає розвиток внутрішніх ресурсів особистості, які є основою для професійного зростання;

²⁰⁵ Конаржевська В. І. Синергетичний підхід як важливий чинник соціально-гуманістичної складової професійної освіти майбутнього офіцера. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2021. № 1(100). С. 121. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-100-1-115-124>

– мезорівні – вимагається професійного становлення особистості , яке характеризується наявністю цілеспрямованого комплексу професійно значущих характеристик. Це включає розвиток особистісних якостей, переконань, професійних цінностей, ідеалів, що є основою для ефективної діяльності у сфері соціальної роботи;

– макрорівні – розглядає особистість як частину глобального контексту, включаючи планетарні характеристики, такі як ноосферне мислення, полікультурність, громадянська відповідальність, толерантність та здатність до життєтворчості в глобальному масштабі тощо.

Саме такий розвиток особистості людини в контексті синергетичного підходу становить мету, результат і перспективу нової педагогічної парадигми. В контексті синергетичного підходу метою та перспективою педагогічної парадигми є розвиток особистості людини як відкритої та адаптивної системи, здатної до саморозвитку та трансформацій. Такий підхід акцентує увагу на інтеграції традиційних та інноваційних аспектів освіти, що дозволяє майбутнім соціальним працівникам формувати широкий спектр особистісних та професійних якостей.

Згідно з цим підходом, соціальний працівник має володіти не лише високим професіоналізмом, але й іншими важливими характеристиками, що складають основу його успішної діяльності в умовах сучасного соціуму. До таких характеристик відносяться:

демократичність, що дозволяє працювати в умовах різноманітності і сприяти розвитку рівності та справедливості;

гуманність, орієнтація на повагу до людської гідності та благополуччя кожної особистості;

толерантність, готовність до прийняття культурних, релігійних та соціальних відмінностей;

почуття власної і національної гідності, що підтримує особистісну впевненість та взаємоповагу;

креативність для знаходження нових підходів до вирішення проблем у соціальній роботі;

комунікативність, здатність ефективно взаємодіяти з різними групами людей;

працелюбність та здатність до тривалої і плідної праці;

наукова ерудиція, що дозволяє підтримувати рівень знань та орієнтуватися в сучасних наукових та практичних досягненнях у сфері соціальної роботи²⁰⁶.

Практична реалізація інноваційної методології, змісту і технологій професійної підготовки майбутніх соціальних працівників обумовлює необхідність відходу від загального темпу освітнього процесу і єдиної професіограми і пропонує врахування особистісної унікальності, широкого спектру траєкторій саморозвитку кожного здобувача вищої освіти та особистісної мотивації професійного самозростання.

Окрім того, застосування інноваційної методології, змісту та технологій професійної підготовки майбутніх соціальних працівників включає інтеграцію сучасних освітніх підходів і технологій у процес навчання, що відповідає вимогам соціальної роботи в умовах швидких соціальних змін сьогодення. Основні аспекти застосування інноваційної методології в освітньому процесі зосереджені на:

1) інтеграції теоретичних знань та практичних навичок в освітній процес, а саме: практичних кейсів та ситуаційних моделей, що дозволятиме студентам отримати досвід у вирішенні конкретних соціальних проблем, таких як підтримка ВПО, робота з дітьми з особливими потребами, боротьба з насильством у сім'ї; рольових ігор та симуляцій, що надасть можливість втілювати на практиці теоретичні знання і розвивати професійні навички, які необхідні для роботи в соціальній сфері;

²⁰⁶ Робуль О. Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти. Філософія освіти. 2006. № 1(3). С. 37.

2) використанні інноваційних педагогічних технологій, а саме: інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що забезпечить доступ до навчальних матеріалів, відеоуроків, вебінарів, тренінгів, онлайн-дискусій і тестів, що дозволяє студентам навчатися в будь-якому місці; електронних курсів і дистанційного навчання, що надасть можливість студентам гнучко керувати своїм навчальним часом і підвищити ефективність навчального процесу;

3) формуванні ключових компетентностей соціальних працівників, критичного мислення і аналітичних навичок, з використанням яких студенти матимуть змогу розвивати здатність аналізувати соціальні проблеми, оцінювати ефективність різних методів роботи та приймати обґрунтовані рішення; навичок комунікації та емпатії, що є важливим для соціальних працівників при роботі зі різними категоріями населення; мультирегуляторної компетентності, як здатності працювати в умовах різноманітних соціальних середовищ і культурних контекстів, враховуючи зміни в соціально-економічному контексті країни;

4) ґрунтовній практичній підготовці і стажуванні, а саме стажування в соціальних службах та НУО, що дає можливість набути практичних навичок і краще розуміти реальні проблеми, з якими стикаються соціальні працівники; участь у практико орієнтованих тренінгах, що сприяють розвитку навичок роботи в кризових ситуаціях, допомога сім'ї;

5) впровадженні інноваційних технологій, зокрема використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для організації дистанційного навчання, що дає можливість отримувати освіту незалежно від місця проживання; залученні інтерактивних платформ, симуляційних ігор та електронних навчальних курсів для підвищення рівня креативності студентів і формування практичних навичок;

6) розвитку критичного мислення та дослідницьких навичок, що налагодить залучення студентів до наукових досліджень та проектів, що

дозволить їм формувати навички аналізу, оцінювання та впровадження нових рішень у соціальній сфері.

Звернемо увагу на те, що синергетика підготовки соціальних працівників є в своїй основі інноваційним підходом до формування фахівців, які акцентують увагу на інтеграції знань, навичок і практики з різних дисциплін для досягнення комплексних і ефективних рішень у соціальній сфері. Ось кілька ключових аспектів синергетики підготовки соціальних працівників:

1) міждисциплінарність знань та навичок, що формує готовність до роботи в складних соціальних умовах;

2) застосування системного підходу, що є необхідним для розробки ефективних соціальних програм та проектів.

3) розвиток гнучкості, креативності та адаптивності мислення, що реалізує можливість здобувачам освіти навчатися аналізувати проблемні ситуації з різних точок зору та формулювати ефективні стратегії професійного вирішення проблем клієнтів, зокрема в умовах криз або конфліктів;

4) налагодження мережевого співробітництва, співпраці, партнерства та залучення громад, так як синергетичний підхід підкреслює важливість співпраці між робочими установами та організаціями, які працюють у сфері соціальних послуг, що забезпечують більшу ефективність роботи соціальних працівників;

5) експериментування з новими інноваційними методами роботи, які можуть бути більш ефективними в конкретних соціальних умовах.

Саме тому, синергетика підготовки соціальних працівників у професійному формуванні компетентних фахівців, дозволить створити більш адаптивну, чутливу та ефективну систему соціальних послуг, що відповідає потребам суспільства.

При цьому підготовка соціальних працівників до інноваційної діяльності в умовах викликів глобалізації спрямована на формування у них здатності розв'язувати складні задачі і проблеми у соціальній сфері, виявляти ініціативу та підприємливість, приймати креативні рішення, упроваджувати соціальні

інновації з урахуванням комплексності і невизначеності умов. Сучасні реалії вимагають від фахівця компетентності, мобільності, самостійності, креативності і конкурентоспроможності на ринку праці.

Соціальна освіта в Україні орієнтована на конкретний національно-культурний контекст, вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду, його апробацію з урахуванням динаміки і наслідків глобалізації. Вона набуває ознак універсальності, фундаментальності, цифровізації, білінгвальності, забезпечення рівності і доступності, що значно розширює можливості адаптації майбутнього фахівця у професійних, соціальних, інформаційних і наукових реаліях сьогодення. Продуктивним підґрунтям у підготовці фахівців у галузі соціальної роботи в Україні є поширені у європейському освітньому просторі унітарний і бінарний підходи.

Активна інтеграція України у європейський простір відбувається в умовах повномасштабної російсько-української війни, що потребує реалізації адаптивної моделі вищої освіти з метою урахування впливів і наслідків, які спостерігаються під час дії правового режиму воєнного стану. Це актуалізує потребу прогностичної моделі підготовки фахівців післявоєнного періоду. Зазначені тенденції визначають особливості підготовки соціальних працівників до інноваційної діяльності та обумовлюють побудову такої підготовки на засадах синергетичного підходу.

У контексті синергетичного підходу підготовка фахівців до інноваційної діяльності розглядається як складна, нелінійна відкрита система, що самоорганізується, а готовність до інноваційної діяльності – як важлива умова її ефективного функціонування. Головним завданням такої підготовки є знаходження, підтримка і розвиток професійного потенціалу, закладення механізмів самовизначення, самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання. Процес становлення майбутнього соціального працівника як професіонала та як унікальної особистості відбувається насамперед за рахунок використання його

внутрішніх резервів і виявлення активних зусиль у напрямі самовдосконалення.

Інноваційна діяльність спрямована на розвиток соціального працівника як творчої особистості, переключення його з репродуктивної діяльності на самостійний пошук професійних рішень, його становлення як розробника та автора інноваційних методів, методик і технологій. Синергетичний підхід надає нові можливості, стратегії, стилі мислення, нетрадиційні підходи до вирішення актуальних проблем соціальної роботи.

THE BASICS OF FORMING SOCIAL MATURITY IN MEDICAL COLLEGE STUDENTS

Introduction. National and foreign researchers, noting the gap between the biological and socio-cultural maturation of young people, have increasingly emphasized the disruption of the mechanism of inclusion of the younger generation in adult life, and the dominance of consumer attitudes among young people. Various social phenomena have been considered: «prolonged childhood syndrome», «social passivity», «social infantilism», «social dependency of young people», «prolonged growing up syndrome» (Tokareva, 2021²⁰⁷).

The leading characteristic of a person's social maturity (in addition to the desire to be responsible and capable of socially useful work) is the readiness for social dedication, which is most clearly manifested in socially useful activities, allowing to evaluate the life and activities of an individual from the point of view of public interests.

As a result of the persistent imposition of the cult of individualism and hedonistic lifestyles on Ukrainian society, young people's life orientations have become dominated by a focus on personal achievement and success, an

²⁰⁷ Токарева, Н. М. (2021). Лабіринти дорослішання: психічний розвиток особистості підлітково-юнацького віку: монографія. Кривий Ріг : ТОВ «НВП «Інтерсервіс»».

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Ірина ГЕЛЕЦЬКА – кандидат юридичних наук, викладач кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Світлана КАЛАУР – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Жанна КИСЛЮК – аспірантка 2-го року навчання, Тернопільський національного педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Галина ЛЕЩУК – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Наталія ОЛЕКСЮК – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Галина ОЛІЙНИК – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Людмила ПЕТРИШИН – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Ольга СОРОКА – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Вікторія СТЕПАНЕНКО – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Андрій УШАКОВ – аспірант 2-го року навчання, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Наукове видання

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА
СОЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

Колективна монографія

Видано в авторській редакції

Підписано до друку 25. 03. 2025.

Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.

Умов.-друк. арк. 18,95. Обл.-вид. арк. 16,7

Тираж 300 примірників. Замовлення № 05/22/6.

Видавець та виготувач:

ФОП Осадца Ю.В

м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10

тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*